

12. Stein G. Picasso. New York: Dover Publications, 1984. PP. 35–36.
13. Stein G. Tender Buttons. Claire Marie, New York, 1914. URL: https://writing.upenn.edu/library/Stein_Gertrude_Tender_Buttons_1914.pdf (last accessed 27.11.2023).
14. Stein G. What are Masterpieces? Collection of Essays [Composition as Explanation]. Pitman Publishing Corp., 1970. URL: <https://literarymovementsmanifesto.files.wordpress.com/2016/09/stein-composition-as-explanation.pdf> (last accessed 27.11.2023).
15. Three Gertrude Stein Plays in the Shape of an Opera. February 11, 2018 at Symphony Space, New York City. SIX.TWENTY.OURAGEOUS: *Radioplay* : website. URL: <https://radiofreestein.com/plays/photograph> (last accessed 27.11.2023).
16. Welton D. The Essential Husserl. Bloomington: Indiana University Press, 1999. URL: <https://www.scribd.com/document/517892831/The-Essential-Husserl-by-Dann-Welton> (last accessed 27.11.2023).
17. What Happened/ Plays by Adam Frank, music composed by Samuel Vriezen, performance by Aurélie Nyirabikali Lierman and Ensemble Dedalus at the Hôtel de Lauzun, Paris, on June 26, 2019. *Soundcloud* : website. URL: <https://soundcloud.com/samuel-vriezen/what-happened-plays> (last accessed 27.11.2023).
18. Woolf V. Collected Essays. Volume Two. [The Narrow Bridge of Art; The Anatomy of Fiction; A Sketch of the Past] The Hogarth Press, 1924. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.460958/page/n5/mode/2up> (last accessed 27.11.2023).

УДК [821.161.2:7.034.7]

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.32>

СЮЖЕТИ І МОТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ ЖИТІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЧАСІВ БАРОКО У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

PLOTS AND MOTIFS OF UKRAINIAN LIFE LITERATURE OF THE BAROQUE PERIOD IN THE WORK OF TARAS SHEVCHENKO

Кулікова О.В.,

orcid.org/0000-0001-9762-7886

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри прикладної лінгвістики

Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут»

Лисенко Н.О.,

orcid.org/0000-0001-8607-2213

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри фундаментальних та суспільно-гуманітарних наук

Національного фармацевтичного університету

Творчість Т. Шевченка від самого початку її дослідження привертала увагу науковців з погляду наявності в ній виразної релігійності, що вказувало на добру обізнаність письменника із Святим Письмом тощо. Неодноразово також указувалося на те, що одним із джерел, що сформували світоглядні засади Т. Шевченка й позначилися на всій його творчості. Ці пам'ятки мали великий вплив на погляди Шевченка й позначилися різною мірою не тільки на його історичних творах, а і на його ідеології в цілому.

У статті подані основні характеристики агіографічного жанру в літературі українського бароко, названі ті барокові літературні пам'ятки, сліди знайомства з якими виявлено у творчості Тараса Шевченка.

У статті окреслено наукову інформацію щодо теми «Тарас Шевченко й українська агіографічна література», досліджено недостатньо висвітлені аспекти таких питань, як: традиції українського барокового агіографічного жанру у творчості Шевченка. В роботі окреслено основні жанри, функції та форми викладу агіографічної літератури часів бароко.

У статті доведено, що творчий доробок Т. Шевченка демонструє добру обізнаність поета з великим пластом барокової агіографічної та гімнографічної літератури. Йдеться передовсім про такі визначні пам'ятки українського літературного бароко, як фундаментальна «Книга житій святих» Д. Ростовського, збірка богородичних див І. Галатовського «Скарбниця потрібная», пенітенціалій І. Гізеля «Мир з Богом чоловіку» й «Євхологон» П. Могили. В роботі прослідковано докази знайомства Тараса Шевченка з агіографічною літературою, що певною мірою відображено в його «Щоденнику» та поетичній, драматургічній й прозовій спадщині.

У роботі названі основні мотиви, характерні для агіографічної літератури бароко, на якій позначився жанр ораторсько-повчальної прози. Для літератури бароко були характерні біблійні мотиви, мотив «життя – суєта суєт», мотив віщого сну, мотив чуда, мотив гріха, покаяння, молитви. Крім того, ці мотиви посідають чільне місце і в гімнографічній літературі. В роботі підкреслено, що саме ці мотиви характерні і для поетичного та прозового доробку Тараса Шевченка.

Крім того, у роботі з'ясовано обізнаність Тараса Шевченка з творчістю Єфрема Сіріна на рівні текстуальної збіжності та названі коріння відлуння покаяльних мотивів та мотивів сповіді у творчості Шевченка.

Ключові слова: традиція, мотив, образ, сюжет, бароко, гімнографія, вплив.

The work of T. Shevchenko from the very beginning of its research attracted the attention of scientists from the point of view of the presence of distinctly expressive religious tendency, which indicated to the writer's good familiarity with the Bible, etc. It was also repeatedly pointed out that it was one of the sources that formed the fundamentals of T. Shevchenko's outlook and affected his entire creative activity. These sights had a great influence on Shevchenko's views and affected to varying degrees not only his historical works, but also his ideology as a whole. The article presents the main characteristics of the hagiographic genre in the literature of the Ukrainian Baroque, point out those Baroque literary monuments the traces of familiarity with which are found in the works of Taras Shevchenko.

The article outlines scientific information on the topic "Taras Shevchenko and Ukrainian hagiographic literature", investigates insufficiently covered aspects of such issues as: the traditions of the Ukrainian baroque hagiographic genre in Shevchenko's work. The work outlines the main genres, functions and forms of presentation of the hagiographic literature of the Baroque period.

The article proves that the creative works of T. Shevchenko demonstrates the poet's good knowledge of a large layer of baroque hagiographic and hymnographic literature. This is primarily about such masterpieces of the Ukrainian literary baroque as the fundamental book "Zytya svyatih" written by D. Rostovsky, the collection of the Virgin's miracles set by I. Galyatovsky "Skarbnitsa potribnaya", the penitentiary compiled by I. Giesel "Mir z Bogom choloviku" and "Evhologion" compiled by P. Mohyla. The work traces the evidence of Taras Shevchenko's familiarity with hagiographic literature, which to some extent is reflected in his "Diary" and poetic, dramatic and prose heritage.

In addition, the work clarifies Taras Shevchenko's familiarity with Yefrem Sirin's work at the level of textual convergence and names the roots of penitential motives and motives of confession in Shevchenko's work.

Key words: tradition, motive, image, plot, baroque, hymnography, influence.

Постановка проблеми обумовлена посиленням інтересом сучасної української історії літератури до проблематики бароко й романтизму, ключовою роллю Т. Шевченка в новій українській літературі, а також недостатньою висвітленістю питання про зв'язок поезії, прози та драматургії Тараса Шевченка з українською літературою часів бароко.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сьогодні в літературознавстві існує низка праць, в основі яких лежить думка про глибоку закоріненість творчості Тараса Шевченка у літературу попередньої доби. Цікаві спостереження на цю тему можна знайти в працях М. Гнатишак, М. Драгоманова, М. Грушевського, Ю. Барабаша, М. Драгоманова, О. Кониський, В. Кречотня, Ю. Марголіса, І. Ісиченко, П. Зайцева, С. Росовецького, С. Смаль-Стоцького, Л. Ушкалова, Д. Чижевського та інших. Особливо докладно вивчені зв'язки творчості Шевченка з українською бароковою історіографією.

М. Драгоманов – один із перших дослідників творчості поета, хто звернув увагу на перейнятність поезії Тараса Шевченка бароковими мотивами, зокрема мотивом гріха. Щодо особливості використання цього мотиву М. Драгоманов зауважив, що, наприклад, до гріха прелюбодійного Шевченко звертався, щоб показати огидним панство [1, с. 360].

О. Кониський у своєму критико-біографічному нарисі, говорячи про виховання Тараса Шевченка,

відмітив, що перші відомості про Церкву, про вчення Христа, про християнську мораль малий Тарас одержав від дуже релігійного тата, який удома по неділях і святах читав Св. Письмо та оповідання про життя святих [9, с. 99].

М. Гнатишак у праці «Тарас Шевченко і релігія» торкнувся питання про християнський спосіб мислення Шевченка. Учений зауважує, що молитовний жанр пронизує всю творчість Шевченка. Для його творчості, зазначає дослідник, притаманні образи, які широко вживані в літературі бароко [1, с. 15].

У книзі Л. Луціва, яка вийшла в 1964 р., названо деякі мотиви у творчості Т. Шевченка, які мають прямий стосунок до давньої літературної традиції: посилення Шевченка на Біблію, часте звернення до молитви й Псалтиря [11, с. 166–168], мотив покути за гріх, теми наслідування Христа й пророків [11, с. 171]. Крім того, автор указував на присутність речитативної інтонації в деяких творах поета, що виявляє зв'язок із традицією книжної поезії.

В. Кречотень ґрунтовно дослідив зверненість Т. Шевченка до агіографічних сюжетів як в літературі, так і в живописі. Зокрема, він указав на те, що малюнок «Натурщик у позі св. Себастьяна», двобічна ікона (олією на металі: з одного боку – Христос, що благословляє хліб, а з другого – св. Димитрій), ескіз «Апостол Петро» є проявом звернення митця до агіографічних сюже-

тів у малярстві. Автор вважає, що використання агіографічних сюжетів, образів і мотивів зумовлено особливостями світосприйняття Шевченка. Недарма в повістях «Наймичка» та «Близнець» згадуються Іван Многостраждальний, патріарх Афанасій, святі Зосима та Савватій, свята Варвара, Марія Єгипетська, Марія Магдалина, а в «Капитанше» герої читають житійну повість про Петра та Февронію. Також автор відзначає використання письменником дуже характерного для старої літератури мотиву розкаяння [9, с. 67]. Така думка була пізніше розвинута й іншими дослідниками творчості Шевченка.

Леонід Ушкалов пише, що численні літературні барокові твори, сенсом яких є уславлення Богоматері, образний лад богородичних акафістів та духовних пісень позначились на «всеосяжній релігійності» Шевченкової поезії. Один із таких творів – книгу, написану відомим бароковим автором Іоаникієм Галятовським «Скрабница потребная и пожитечная всему світу, Пресвятая Богородица Єлецкая» Шевченко, як підкреслює Л. Ушкалов, читав у Чернігові 1846 р., а усна легенда, як плакала «Іржавецька Божа Мати, прохаючи Всевишнього заступитися за Україну та запорожців, була покладена ним у засновок поезії «Іржавець» і згадана в містерії «Великий льох». Тема слідування Христа, яка є «осередням християнського богомислення» [16, с. 55], позначилась на творчості Шевченка завдяки його знайомству з повчаннями Фоми Кемпійського «Про наслідування Христа» та «Книгою житій святих» Димитрія Туптала. У Шевченковому образі «святого Києва» відлунюють також барокові ідеї «богоспасаємого града Києва», «Києва – неба», «Києва – другого Єрусалима» [16, с. 55].

Постановка завдання обумовлена недостатньою висвітленістю питання про зв'язок поезії, прози та драматургії Тараса Шевченка з українською літературою часів бароко.

Виклад основного матеріалу. Агіографія, або «житія святих», – прозовий, зрідка віршований, життєпис канонізованих християнською церквою духовних і світських осіб, що були зразком для вірян. Агіографії властива сакралізація взірцевих чеснот духовних подвижників: преподобних отців, сповідників, постників, пустельників, стовпників, юродивих та інших представників граду Божого. Серед вимог до агіографії були наявність добродійного персонажа, ідеалізація його життєвого шляху, канонічність структури (вступ, основна частина, славослів'я), опис чуда, акцентування на повчанні. Сюжети творилися за зразком євангельських наративів про долю Ісуса

Христа, діянь апостолів. Практикувалося два типи житій. Лаконічний опис фіксованих фактів та поширені розповіді про святих. Для них були характерні яскраве відображення внутрішнього світу персонажів, розлогі монологи, ліричні відступи, часте цитування Старого та Нового Завітів, використання новелістичних прийомів зображення, притчі, легенди, поєднання дидактики і трепетного переживання чуда [10, с. 29].

У даному разі варто зосередити увагу на агіографічній літературі часів бароко, котра належала до прозового жанру, головна функція котрого була повчальна, публіцистична, а форми викладу – трактатні, ораторсько-епістолярні та історіографічні (промова, послання, трактат, хроніка).

Писалися житія за усталеною композиційною схемою: передмова, характеристика батьків і місця народження святого, опис його виховання та навчання, показ негативного ставлення до подружнього життя заради вищих ідеалів, розповідь про подвижництво, передсмертні видіння, смерть і посмертні чудеса» [6, с. 14].

На Україні часів бароко житійна лектура була дуже популярна. Однією з таких книг був «Патерикон» – своєрідна польськомовна переробка «Києво-Печерського патерика», здійснена С. Косовим (1632). Видання «Патерикону» мало на меті захистити Києво-Печерську лавру від нападів богословів з католицького й протестантського таборів, які піддавали сумніву святість похованих у київських печерах угодників. У передмові і двох невеличких трактатах, доданих до нього, С. Косов наполягає на святості печерських мощей і стверджує на підставі літописних свідчень, що хрещення Русі відбувалося заходами не римського, а грецького духівництва, та що перші руські митрополити були справжніми православними ієрархами. У мінеях чільне місце посідали гімнографічні твори та молитви, поряд з якими за календарним принципом розташовували й деякі житія. У Четіях-Мінеях – збірниках, що найповніше відбивали репертуар православних житій, – крім житій, наявні й деякі твори церковного красномовства, а в їх українському зразку – «Книзі житій святих» (Київ, 1689–1705) – також агіологічні та церковно-історичні матеріали укладача, видатного українського письменника, святителя Д. Ростовського (Туптала). Ще однією книгою, котра належить до агіографічних творів, був «Патерик Печерський» (1661). Ця барокова редакція Києво-Печерського патерика стала джерелом вітчизняного агіографічного матеріалу для Туптала. Усі до одної житійні частини цієї книги ввійшли до «Книги

житій святих» у вигляді 38 четь-мінейних статей. Свт. Димитрій використав у своїх книгах усі житійні оповідання «Патерика Печерського», а також розповідь про перенесення мощів прп. Феодосія Печерського та про побудову Успенської Церкви. Решта частин «Патерика Печерського» до книг «Житій...» не ввійшла [6, с. 8]. На доказ того, що ця книга була досить добре znana серед людей і, відповідно, могла вплинути на пізнішу літературу, свідчить твердження С. Росовецького, що «Києво-Печерський патерик» в обробці Д. Туптала став народною книжкою для всього православного слов'янства XVIII–XIX ст. [13, с. 335]. Росовецький С. Агіографія християнська в літературній творчості Шевченка / Станіслав Росовецький // Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка [Ю. Барабаш, О. Боронь, І. Дзюба та ін.]. – К. : Наук. думка, 2008. – С. 321–342.

Тим часом М. Грушевський назвав «Києво-Печерський патерик» «золотою книгою українського письменного люду, джерелом його літературної утіхи і морального повчання» [2, с. 106].

Про те, що, працюючи над «Життями святих», Д. Туптало мав за мету удосконалення моралі кожної людини та суспільства загалом, свідчить передмова до «Літопису», який він присвятив протекторові Московської слов'яно-греко-латинської академії, архієпископу Московському та Калужському Платону. Тут він стверджує, що Святе Письмо й інші книги слід читати задля трьох причин: 1) пізнання Бога; 2) керування собою; 3) настанови ближнього. «Життя святих» Д. Туптало вважає для такої справи найдосконалішим засобом: «Учиться же чоловік добре і богоугодно жити от образа прежде жительствовавших добродітельно, іх же не інако кто обрести может, точію в історіях Божественного Писанія, церковних і гражданских» [8, с. 202].

Про свій намір досягти саме виховної мети при написанні «Житій святих» Д. Туптало ще раз твердить у листуванні, де він пише, що має намір не тільки розважати читача історіями, але й повчити моралі [7, с. 26].

Українська барокова літературна традиція, а в даному разі твори Д. Туптала, «визнавала незриму природу Бога та Його принципіву невиражальність людськими засобами, утверджувала Його всюдисущість, проповідувала необхідність дотримуватися Його заповідей у повсякденному житті, керуватися Його моральними настановами». Виходячи з таких міркувань і переконань, Туптало пише «Життя святих», до тексту яких вмонтовані проповіді та моральні настанови.

З християнськими моральними вимірами підходить він до діянь тих святих, чії житія описує» [7].

Епоха бароко позначилась появою великої кількості літературних пам'яток, які були присвячені Богоматері. Важко навіть перелічити всі твори, що були написані на пошану Богородиці в цей період.

Так, починаючи з 1659 р., виходить у світ видання відомого барокового автора І. Галятовського. Це – «Ключ разумінія». У цій книзі автор подав «Описаніє ста чудес Богоматері». У 1660 р. друкарня Києво-Печерської Лаври друкує книгу того ж автора «Чуда Пресвятой Богородицы, некоторые з разных авторов зобраны». У 1661 р. з'являється книга «Повіствованіє о успеніи Богоматері». У 1665 р. вийшла ще одна книга І. Галятовського «Небо новое, с новыми звіздами сотворенное, т. е. Преблагословенная Діва Марія с чудами своими». У 1676 р. – «Скарбница, потребная всему світу. Чудеса от иконы Божіей Матери Слецкой-Черниговской», присвячена гетьману Самойловичу. Того ж року виходить у Києві збірник повчань на святкові дні А. Радивиловського «Огородок Маріи Богородицы». [13, с. 155–160].

Присвячували твори Богородиці такі барокові автори, як Д. Туптало, котрий написав книгу «Руно орошенное, Пречистая и Преблагословенная Діва Марія», та Л. Баранович, котрий написав книги «Вінец Божіей Матери» (1680) та «Найснійшая Царица Неба и земли, Пречистая Діва Марія» (1683).

На пошану Богородиці складали також пісні. Однією із найпопулярніших барокових збірок пісень була «Піснопінія Пресвятой и преблагословенной Владичиці, Богородиці и Приснодіви Маріи». Крім того, до складу збірки духовних пісень «Богогласник» уійшло чимало пісень, присвячених Богоматері. Автори барокових творів унаслідували від перших християн благоговійне ставлення до Пресвятої Богородиці. На її честь укладені численні «Величання», присвячені різним етапам земного життя Богородиці від її народження до Успіння. До складу барокової гімнографії на честь Богородиці увійшли церковні пісні, складені Косьмою Маюмським та Іоаном Дамаскіним, котрі відомі в гімнографії під назвою канона. Їх перу належать канони на свято Успіння Пресвятої Богородиці.

Закономірно, що ці твори набули популярності серед українського люду, їх знали, читали. Відлуння барокової літератури вчувається у творчості багатьох пізніших письменників. Можна навести приклади уваги до барокової літератури з боку тих письменників, з чією творчістю був

обізнаний Шевченко. Так, стосовно творчості Гоголя історики літератури не раз вказували на типові для бароко дисгармонійність, зближення контрастів, різкі стилістичні зсуви, примхливу гру форм, схильність до ускладненої, почасти зашифрованої метафорики, до парадоксу, гіперболи, літературної містифікації, до «принципу відображення», інакомовності, підміни образів. Ще однією важливою ознакою «гоголівського бароко» є концептивне поєднання непеєднуваного [13, с. 321–342].

Для того щоб переконатись у знайомстві Шевченка з агіографічною літературою, достатньо почитати його «Щоденник» та поетичну, драматургічну й прозову спадщину, де наскрізною ідеєю є верховенство Бога, а моральні якості людини визнаються поетом понад усе. Крім того, його твори містять чимало релігійних понять (добра і зла, правди і кривди). Коріння цієї релігійності його творів слід шукати, по-перше, в його вихованні, а по-друге, в літературі, яка була в колі його уваги. Питанню християнського виховання в його родині приділяли увагу. Це видно не тільки з безпосередніх даних його автобіографії [2, с. 191] та численних біографій, як-от наприклад, біографії, написаної П. Зайцевим: «Малий Тарас любив слухати оповідання людей дорослих, також пісні, яких знав “силу без ліку”. Грицько Шевченко, батько Тарасів, був людина розумна й письменна. По святах читав він уголос «Минею». «Книга ця серед письменних людей на Україні була дуже популярна. Для вразливого хлопця слухання писаних урочистою церковною мовою оповідань про святих мучеників, що, не вагаючись, віддавали життя своє за Христову віру, про євангельські події, розцвічені повними живої поезії народними апокрифічними мотивами, відкривало давній світ, світ далекий, але повний жажливих подій і чудес та зворушливих, осяяних моральною красою образів – світ героїчних змагань» [5, с. 13]. Не випадково у своїй повісті «Наймичка» Шевченко писав, що перше, чого мати-християнка вчить свою дитину, – молитва: «Ты теперь у него мать, так учи его, когда он, даст Бог, заговорит, молиться Богу. А я, посмотревши, как он будет молиться, и Письма Святого выучу. И Псалтырь ему свою святую, умираючи, передам» [18, с. 72]. Його батько був дуже релігійною людиною. У нього були свої власні книжки, серед них і «Книга житій святих» Д. Ростовського. Про це говорить сам письменник у «Гайдамаках», а пізніші дослідники його творчості неодноразово вказували на численні віддзеркалення мотивів та сюжетів цієї книги в його творчості.

Окрім агіографічної збірки свт. Д. Ростовського, Шевченко ще з дитинства знав «Часослов», церковнослов'янську «Грамотку» й «Псалтир» [17, с. 53], які складали неодмінне коло християнського читання. Коли Шевченко проходив навчання у дяків Совгиря та Петра Богорського, то в їхніх рукописних співаниках уперше натрапив на твори української барокової духовної лірики, зокрема на псалму «Всякому городу нрав і права» Григорія Сковороди та колядку «Три царіє со дари». Змалку він запам'ятав і багато інших набожних пісень, як-от «Богом ізбранная Мати, Діво Откровице», «Ісусе мій прелюбезний», «Нескверная, неблазная», «О горе мні, грішнику сушу», які теж складали значний пласт українського літературного бароко. Отримані в дитинстві знання цих літературних джерел Шевченко поповнював усе життя не тільки читаючи книги, але й від людей, і під час праці в Археографічній комісії. Згодом це стало тим «могутнім підґрунтям, на якому були побудовані всі його поетичні й епічні шедеври – ліричні, пейзажні, героїко-патріотичні твори...» [17, с. 33]. Слухаючи або читаючи життя святих, а пізніше козацькі літописи, котрі теж належать до провідних жанрів української прозової писемності, Шевченко осягнув чимало істотних компонентів розвинутого оповідання. Про це він ясно говорить у повісті «Варнак»: «Чтобы избежать оригинальности, которою так любят щегольнуть юные повествователи наших дней..., начну старыми словесами повествование мое такое. Сначала опишу со тщанием место т.е. пейзаж; потом опишу действующих лиц, их домашний быт, характеры, привычки, недостатки и добродетели, а потом уже, по мере сил, приступлю к драме, т.е. к самому действию» [18, с. 121]. Природно, що багато творів письменника відповідають структурі української барокової писемності.

Із самого дитинства Шевченко був обізнаний і з власне церковною літературою. В автобіографічній повісті «Несчастный» письменник утілює в образі Колі деякі подробиці свого власного духовного життя. Він описує, як Коля служив у пономарях у церкві, виконував обов'язки диякона, читав псалтир за небіжчиками, та надає цілий перелік богослужбової літератури, яка теж входить до складу агіографії. У повісті названі такі служби як заутреня та перший час, обідні часи та псалми, котрі читають згідно з церковним уставом на службах, суботня вечірня. Згадуються молитви «Трисвяте», «Приїдіте», «Блажен муж» та інші [18, с. 263]. Знав Шевченко і послідовність служби великого поста (велике повечір'я),

коли читається молитва «З нами Бог», та молитву, котру співають під час отпущу «Все упованіє мое на Тя возлагаю, Матерь Божія, сохрани нас под кровом Твоим...». Звісно, що всі ці служби та молитви містяться в спеціальних богослужбових книгах, котрі були укладені церковними авторами. Такою богослужбовою книгою були в часи бароко Требник, укладений П. Могилою, який містить послідовність вечірні, утрени й літургії та послідовність святих таїнств (окрім таїнств святого причастя і священства) й інших треб – чин відпівання та погребіння померлих, чин водохрещі, молитви при народженні та інші. Наприкінці служби розміщені отпусти, прокімни, величання та місяцеслов, тобто перелік святих, котрі згадуються церквою щоденно. Часослов, з котрим добре обізнані ті, хто читає та співає на кліросі, містить порядок щоденних служб, окрім літургії. Неабияке місце при визначенні барокових джерел творчості Шевченка посідає й «Мінея», де містяться молитви на честь святих на кожний день року та урочисті служби на свята Господні та Богородичні, котрі припадають на певний день місяця. Згідно з місяцями, вона поділяється на 12 окремих книг. Згадує Шевченко і творчість Єфрема Сірина, який уклав чимало проповідей, молитв, багато з котрих використовуються під час церковної служби. Згідно з церковним уставом, деякі повчання Сірина необхідно читати

в дні посту. Його молитва покаянна «Господи и Владыко живота моего...» читається на богослужіннях під час посту. Взагалі ж тематика творів Єфрема Сірина відповідає за ідейною та моральною спрямованістю творам літератури бароко. Взяти хоча б його широко відомі твори, основні теми яких – «марність життя», «покаяння та терпіння», «сумирність», «раздуми про страшний суд», «раздуми про спасіння») [14, с. 145–147].

Шевченко згадує Єфрема Сірина, коли в повісті «Наймичка» пише про Марка, сина Лукії, котрий привіз собі «Єфрема Сірина». Тим самим письменник має намір зобразити благочестивий спосіб життя Марка й підкреслити, що його мати Лукія виховала його в дусі християнства. Відомим для християн усіх часів було «Шестипсалміє покаянне», авторство якого теж належить Єфрему Сірину. Уявлення про існуючий мотив покаяння в літературі, в даному разі – літературі бароко, Шевченко міг отримати ще й з цих покаяльних псалмів та молитв. Якщо уважно придивитися до змісту молитв, можна знайти деяке їхнє відлуння і в творчості Шевченка. До речі, «Шестипсалміє покаянне» написано у формі сповіді, що теж могло мати вплив на манеру Т. Шевченка.

Висновки. Загалом, причетність Шевченка до барокової агіографічної традиції може проявлятися в наслідуванні житійних сюжетів, мотивів та образів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гнатишак М. Тарас Шевченко й релігія. Львів : Дзвони, 1936. С. 18–20.
2. Грушевський М. С. Історія української літератури : В 6 т., 9 кн. Т. 3. / М. С. Грушевський ; упоряд. В. В. Яременко ; прим. С. К. Росовецького. – Київ : Либідь, 1993. 283 с.
3. Драгоманов М. П. Вибране. «...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні». – Київ : Либідь, 1991. 683 с.
4. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – Київ : Обереги, 2004. 478 с.
5. Ісіченко І. Аскетична традиція Києво-Печерського монастиря в агіографічному дискурсі свт. Димитрія Туптала. Дмитро Туптало у світі українського бароко : зб. наук. праць / за ред. Б. Криси. Львів : Артос-Апріорі, 2007. С. 7–14.
6. Історія української літератури : У 2 т. Т. 1 : Дожовтнева література / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР ; редкол. : І. О. Дзевєрін [та ін.]. – Київ : Наукова думка, 1987. 633 с.
7. Кашуба М. Дмитро Туптало в українській філософській традиції / Марія Кашуба. Дмитро Туптало у світі українського бароко : зб. наук. праць за ред. Б. Криси. Львів : Артос-Апріорі, 2007. С. 25–30.
8. Коніський О.Я. Дитинний вік Т.Г. Шевченка. *Т. Шевченко під час висшого розцвіту його кебети, до арешту його. 1845-1847. Критично-біографічний нарис.* Львів : Зорі, 1892. – 730 с.
9. Крєкотєнь В. І. Біблійні мотиви в творчості Т. Г. Шевченка. Шевченківський словник : У 2 т. / відп. ред. Є. П. Кирилук. Київ : Головна редакція УРЕ, 1976. – Т. 1. – С. 67–68.
10. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. Т. 1. А–Л / авт.-укл. Ю. І. Ковалів. – Київ : Академія, 2007. 608 с.
11. Луців Л. Т. Шевченко співець – української слави і волі. Нью-Йорк : Наукове товариство ім. Шевченка ; Свобода. 1964. 191 с.
12. Пашницький В. Культ Пречистої Діви Марії на українських землях. – Т. 6. – Ч. 2–3. Станіславів : Добрий пастир. 1936С. 155–160.
13. Росовецький С. Агіографія християнська в літературній творчості Шевченка. *Темі і мотиви поезії Тараса Шевченка* [Ю. Барабаш, О. Боронь, І. Дзюба та ін.]. Київ : Наукова думка, 2008. С. 321–342.

14. Сімович В. Хрестоматія з пам'ятників староукраїнської мови (старого і середнього періоду до кінця XVIII стол.) – с. 145–147.
15. Трофимук О. Туптало Дмитро: «Епістолії многомовні». *Туптало у світі українського бароко* : зб. Наукових праць. Вип. 1. Львів : Артос-Апріорі, 2007. С. 266–289.
16. Ушкалов Л. В. Бароко та творчість Шевченка. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіумах*. 1999. № 1. С. 51–55.
17. Цвілюк С. А. Історична мудрість великого Кобзаря : Історизм і соціально-політичний вимір епічних творів Тараса Шевченка. – Одеса : Маяк, 2008. 311 с.
18. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : У 12 т. Т. 3 : Драматичні твори. Повісті / Т. Г. Шевченко ; упоряд., комент., ред. В. С. Бородін ; ред. В. І. Мазний. – Київ : Наукова думка, 2001. 589 с.